

פרשת חוקת

הרב שמעון קליין

ודברתם אל הסלע

מבוא

'לפי שמתו יוצאי מצרים'

"ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן: וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה': ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון וימים אין לשותות: ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד ויפלו על פניהם ויאמר אל ה' אליהם" (במדבר כ', א-ו).

"ויבאו בני ישראל" - הציון 'בני ישראל' מתייחס לזהות ולליעוד - כבניו של ישראל. "כל העדה" - תיאורם כ'עדה' מציגם כנועדים, מחוללים דבר יחיד. תוספת הציון 'כל', שוללת מחשבה על פיה רק חלק מן העדה נוכחים באירוע. במובן הפיזי - זהו ציון תמוה ומיותר. במובן מהותי - מילים אלו מקפלות בתוכן אמירה: 'כל העדה' נמצאת כעת כאן. ומה בדבר הרבים שלא זכו - חלק העדה שגווע במהלך שנות הנדודים במדבר?⁴ 'כל העדה' פירושו - זהו הרכבה החדש, וכל מי שאמור להיות נמצא כאן.

דומה שכך גם הובן משפט זה על ידי חכמים במדרש:

"[ויבאו בני ישראל כל העדה] (במדבר כ', ב), מהו כל העדה? עדה שלימה, עדה הנכנסת לארץ, לפי שמתו יוצאי מצרים, ואילו אותן שכתוב בהן ואתם הדבקים בה' א-להיכם חיים כולכם היום (דברים ד', ד)" (מדרש תנחומא חקת, ל"ז).

תיאור זה עשוי להיות משמעותי בשלבים הבאים.

"מדבר צן" - מקום זה נזכר בכמה פרשיות כגבולה הדרומי של ארץ ישראל.⁵ במילים פשוטות - העם מגיע למקום הנושק לארץ ישראל, וסוג של מפגש עומד להתחולל בו.⁶

4 כל מי שהיה בן עשרים שנה בחטא המרגלים מת במדבר, ולמעשה המבוגרים ביותר בעם הם בני שישים. בלשון הכתוב: "ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה: ובגריכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשארו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר" (במדבר י"ד, ל"ב-ל"ג).

5 כך בתיאור מסע המרגלים: "ויעלו ויתרו את הארץ ממדבר צן עד רחב לבא חמת" (במדבר י"ג, כ"א). באופן פשוט הכוונה היא - ויעלו ויתורו את הארץ שגבולותיה הם - ממדבר צן בדרום, עד

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם"

(במדבר כ', י"ב).

במילים אלו נחתם גורלם של משה ואהרן, לבלתי הביא את העם אל הארץ אשר ניתנה להם. במה חטאו השניים? מדוע נבחר דווקא עונש זה?

טרם העיסוק בפרטים, נשים לב אל תמונת המקור, 'היסטוריה' המתחוללת בפרשייה זו. בשלושה אישים עוסקת הפרשייה - מרים, משה ואהרן. הימים - ימיה הראשונים של שנת הארבעים.¹ אחרוני 'מתי המדבר' כבר אינם,² וכעת ה'עם' או ה'עדה' הם דור חדש העומד להיכנס בקרוב אל הארץ. מה צופן עתיד השלושה? האם יצטרפו אל 'מתי המדבר'? האם יצעידו את העם אל עבר עתידם - הכניסה אל הארץ? שאלות אלו מרחפות מעל חלל הפרשייה, והן באות לידי הכרעה. מרים - מתה, משה ואהרן - יסיימו את תפקידם בתקופה הקרובה.³

בשורות הבאות - תיאורה של ההתרחשות.

¹ שלושים ושמונה שנה מפרידות בין פרשייה זו לבין קודמותיה. ייחוסה אל שנת הארבעים משתקף במופעים רבים. ביניהם - סיפור מותו של אהרן המתחולל בעקבותיה (במדבר כ', כ"ב-כ"ט), ובציון מאוחר יותר, הוא מיוחס אל שנת הארבעים "ויסעו מקדש ויחנו בהר הקר בקצה ארץ אדום: ויעל אהרן הפהן אל הר הקר על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש" (במדבר ל"ג, ל"ז-ל"ח).

² טענת העם "ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה'" מתייחסת אל מתי המדבר שמתו במשך שלושים ושמונה שנה, בעוון חטא המרגלים. הדור החדש, העומד להיכנס כעת אל הארץ, צמא למים והוא מתרפק על גורלם של הראשונים.

³ הלשון בפרשייה זו "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" מתייחסת אליהם כמנהיגים, לא אל עצם כניסתם אל הארץ. בשונה מכך - מתחנן משה בספר דברים ומבקש לעבור ולראות את הארץ - לא כמנהיג (שהרי יהושע מתואר כמה פסוקים קודם לכן כמנהיג), אלא בעמדה של - להיות ולראות.

מותה של מרים

"וַתָּמָת שָׁם מְרִיָּם" - שם, בעקבות הישיבה בקדש מתה מרים. לאיזו קבוצה משויכת מרים - האם לדור יוצאי מצרים, או לבאי הארץ?

פסוק זה מתאר עמדה מורכבת. בשלב ראשון מתוארת 'כל העדה' - במעלתה, ובמובן זה - מרים היא חלק ממנה. והנה ממשיך הפסוק ומתאר צעד נוסף, את הישיבה בקדש. כתגובה לחלק זה, מתה מרים - 'שם', גם נקברת - 'שם', במקום התפר, כמי שאינה שייכת אל הפרק הבא. "וַתִּקָּבֵר שָׁם" - לא כיוסף שעצמותיו מועלות על ידי העם ארצה, מרים הייתה ונשארה 'שם', בפרק ההיסטוריה ההוא של העם.

"וְלֹא הָיָה מִיָּם לְעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן" (במדבר כ', ב').

"וְלֹא הָיָה מִיָּם לְעֵדָה" - בלשון עבר, כמו חוזר הכתוב לאחור, אל מות מרים באומרו - ובמקביל לא היה מים לעדה. חוסר בָּמִים תואר לאחרונה מעט לאחר היציאה ממצרים, עם הגעתם אל רפידיים. שם הכה משה בסלע, מים יצאו ממנו, ומאז לא נודע חסרונם⁸. כעת, עם העמידה לפתחה של הארץ - הם חסרים, וכמו עומדת למבחן הדרך בה ניתנו עד כה.

הקשר בין חוסר המים למות מרים נמצא במדרש הבא:

"ולא היה מים לעדה. למדנו שבזכות מרים היתה הבאר לישראל. מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכותו של משה"

(פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) במדבר, חקת קכ"ב, ע"ב).

⁸ חוסר ראשון במים היה במרה (שמות ט"ו, כ"ב-כ"ו), שם הם הומתקו. חוסר שני היה ברפידיים (שם ט"ז, א"ז), שם מכה משה בסלע, ומאז לא תואר חיסרון. קשה לחשוב שהמענה היה טבעי, ואך מתבקש הוא שהניסים שתוארו לא היו חד פעמיים. כך עולה מנאום משה בספר דברים, בו הוא מדבר על הוצאת המים מן הסלע, כמענה מקביל למן הניתן להם במדבר: "וְיָרָם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדֶיךָ: הַמּוֹלִיכֶךָ בְּמִדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נֶחֱשׁ שָׁרֵף וְעָקַרְב וְצָמָאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם הַמוֹצִיא לְךָ מִיָּם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ: הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בְּמִדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּדָד לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתְךָ" (דברים ח', י"ד-ט"ז). גם בספר תהלים מתוארת מציאות שאינה נראית חד פעמית: "וַיִּנְחַם בְּעֵנָן יוֹמָם וְכָל הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ: יִבְקַע צָרִים בְּמִדְבָּר וַיִּשְׁקַךְ כֶּתֶהֱמוֹת רֶבֶה: וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסְּלַע וַיּוֹרֵד כְּנָהֲרוֹת מַיִם" (תהלים ע"ח, י"ד-ט"ז). מעניינת היא השתיקה המקראית מלהתייחס לדרך בה סופקו המים, בשונה ממאכלם - המן, המתואר שוב ושוב.

"בַּחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן" - מה מקופל בציון חודש תוך התעלמות מהשנה? פסוק זה מעמיד רקע להתרחשות העתידה להתחולל. ציון השנה כמוהו כציון להקשר היסטורי קונקרטי, לשרשרת מובנית של סיבות ומסובבים. התעלמות מהשנה מזמינה את הלומד להקשר מופשט, רוחני, ופחות להקשר סיבתי מוחש. מהותו: החודש הראשון הוא חודש היציאה ממצרים, חודש המסמל את נקודת הראשית. בחודש זה גם הוקם המשכן, וכעת, עם ההתייצבות בפתחה של ארץ ישראל הוא עשוי ליצור ציפייה להתחלה חדשה.

"וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ" - ישיבה מסמלת סוג של השתקעות, והיא מזמנת תהליכים פנימיים. ה'עם' - היושב, הוא הישות הלאומית, והוא מגלם את מעגל החיים הטבעי. ציון ה'ישיבה' בלשון יחיד - מספר על ההשתקעות שהייתה להם כאורגן במרחב הנתון, כזו שבכוחה לחולל תנועות בנפש העם או ברוחו⁷.

לבוא חמת שבצפון. אם נאמר שהציון הוא למסלול הליכתם, הרי שמדבר צין משמש כנקודת ציון לראשית הליכתם בתוככי הארץ. גם בציון גבולות הארץ בפרשת מסעי מצוין מדבר צין (במדבר ל"ד, ג-ד), גם בתיאור גבולה הדרומי של נחלת שבט יהודה בספר יהושע הוא נזכר (יהושע ט"ו, א-ב). מעניין הוא גבולה הדרומי של הארץ בספר יחזקאל, בו מתוארת 'מי מריבות קדש' בגבולה הדרומי של הארץ: "וּפָאֵת נִגְבַּ תִּימְנָה מִתְּמָר עַד מִי מְרִיבוֹת קִדְשׁ נִחְלָה אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל וְאֵת פְּאֵת תִּימְנָה נִגְבָּה" (יחזקאל מ"ז, ט). עוד יש לציין עמדות שונות של חוקרים, ביחס לשאלת המיקום של מדבר צין וקדש. אם אלו ממוקמים בנגב הדרומי, אזי ייחוסם כפתחה של ארץ ישראל פשוט. אם הם ממוקמים מזרחית לירדן - הזיקה לארץ עשויה להיות רופפת יותר.

⁶ תמוך לכך - בהתמקדות הכתוב במקום אליו הגיעו, ללא כל התייחסות אל המקום ממנו באו. עובדה זו מציבה את מדבר צין במרכז, את המפגש שהיה להם בו, לא את הדרך גם לא את המסע אליו. לשם השוואה - במופעים קודמים במקרא, בהם מתואר בואם אל מקום בלשון "וַיָּבֵאוּ", קיימת התייחסות אל המקום הקודם לו, וממילא אל המסע: "וַיֵּסַע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיָּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר וַיִּלְכּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם: וַיָּבֵאוּ מֵרְתֵה וְלֹא יָכְלוּ לְשֵׁתֵת מַיִם מִמֶּרֶה כִּי מְרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרֶה" (שמות ט"ו, כ"ב-כ"ג). מיד לאחר החנייה במרה התיאור הוא "וַיָּבֵאוּ אֵילִמָּה וְשָׁם שָׁתִים עֲשָׂרָה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיִּחְנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם" (שם ט"ו, כ"ז). החנייה העוקבת: "וַיֵּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֵאוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילָם וּבֵין סִינַי בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שם ט"ז, א). מופע נוסף - בבואם אל הר סיני (שמות י"ט, ב').

⁷ ברקע - יכול היה הכתוב לציין את קדש בפתחה (וַיָּבֵאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה קֹדֶשׁ אֶל מִדְבַּר צִן). ביחס ללשון יחיד - ההבחנה היא בין הציון הקיים - "וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ" לבין ציון אפשרי - 'ישיבו העם בקדש'.

משה ואהרן אינם עונים לדברי העם. מדוע? יתירה מכך - הליכתם אל אוהל מועד אינה מבחירה: "וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקְּהָל" - מפני הקהל הם נדחקים. כל אלה הם ביטוי לחוסר תקשורת הנוכח בלבם של האירוע - בין המנהיגים לבין בני עמם¹⁰. מי שעשוי לחלץ אותם מן המבוי הסתום הוא - א-להים.

המתווה הא-להי

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת הַמִּטָּה וְהַקְּהָל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אֶחָיד וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִימֵי וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטָּה מִלִּפְנֵי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: וַיִּקְהַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקְּהָל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שְׁמַעוּ נָא הַמְּרִים הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מַיִם: וַיִּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּדָּךְ אֶת הַסֵּלַע בְּמִטָּהוּ פְּעָמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתִּשְׁתַּף הָעֵדָה וּבְעִירָם" (שם, ז'-א).

בפסוק אחד מורה א-להים למשה על שרשרת פעולות. יישומן בפועל משתרע על פני שלושה פסוקים, המכילים פער ועוד פער - בין ציווי לבין מעשה. בשורות הקרובות נתמקד בדיבור הא-להי: "קח את המטה" - זהו צעד ראשון, עוד בטרם תיאור תכנית הפעולה. מטה מסמל מנהיגות, מעין ידו הארוכה של האדם. לפתוח בלקיחת מטה פירושו - להציב את נושא המנהיגות בפתח. באיזה מטה מדובר? תיאורו בה"א הידיעה מצביע על מטה מסוים ומוכר. מהעובדה שמשה לוקחו 'מלפני ה', מסתבר כי זהו מטה אהרון שיועד להיות מונח לפני ה', בעקבות שרשרת המשברים שפקדו את העם לאחר חטא קורח - "לְמַשְׁמַרְתָּ לְאוֹת לְבַנֵּי מִרְי וְתִכַּל תִּלְוֶנְתֶּם מֵעַל" (שם י"ז, כ"ה).

10 חוסר התקשורת בעת משבר, שבין העם לבין המנהיגים קשור לעובדה בסיסית נוספת, שקשה להתעלם ממנה. הפער בין משה לבין המבוגרים מבין העם הוא - שישים שנה (המבוגרים הם בני שישים, ואילו משה הוא בן מאה ועשרים שנה). אהרון ומרים מבוגרים עוד יותר.

11 רשב"ם: 'קח את המטה' - מלפני העדות. 'ודברתם אל הסלע' - לא צוה הקב"ה לקחת את המטה להכות בו הסלע כמו שעשה ברפידיים שכתב שם והכיתם בצור ויצאו ממנו מים, אלא המטה צוה לקחת להראות בו קשי מרי שלהם כדכתיב 'למשמרת לאות לבני מרי'. אפס בדבור ידבר אל הסלע לתת מימיו והוצאת להם מים על ידי דבורך עם הסלע'. פירוש דומה מובא בכלי יקר, חזקוני, שפת אמת ועוד. ובפסוקים שם: "וַיִּצַח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֵּה לִפְנֵי ה' בְּאֶהָל הָעֵדוּת: וַיְהִי מִמֶּחֶרֶת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֶהָל הָעֵדוּת וַהֲנִיחָה מִטָּה אֶהָרֹן לְבֵית לֹוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצָּץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמַּטֵּה מִלִּפְנֵי ה' אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מִטָּהוּ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲשֵׁב אֶת מִטָּה אֶהָרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת

בזכות מרים היו מים לישראל עד כה - טוען המדרש, ובמותה נסתלקה הבאר ופסקו המים⁹. כמענה - חוזרת האחריות למשה, להתמודד עם המציאות ולספק לה מענה הולם.

'וירב העם עם משה'

"וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גִּעְנוּ בְּגֹוע אַחֲנֵנוּ לִפְנֵי ה': וְלָמָּה הַבְּאֵתֶם אֶת קֶהַל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ" (במדבר כ', ג'-ד).

הכותרת 'וירב העם' מצביעה על אירוע קשה, שאינו עומד להתנהל על מי מנוחות. העם פותח במשאלת לב - 'ולוואי והיינו גוועים בדומה לאחינו לפני ה'". כוונתם היא לדור יוצאי מצרים שמתו במשך ארבעים השנה במדבר, בעוון תלונתם על טוב הארץ. זה לעומת זה הם מעמידים את האחים שמתו, ומנגד - הם, שהובאו 'אל המדבר הזה' וכעת נגזר עליהם - למות בצמא. דיבורם על 'קהל ה' בגוף שלישי, ממקד את טענתם במישור העקרוני, ופחות במישור הסבל האישי הפוקד אותם (אליו הם חוזרים בסוף דבריהם - "למות שם אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ").

"וְלָמָּה הֵעֲלִיתֶנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַבִּיא אֶתְנוּ אֶל הַמְּקוֹם הַרְעֵ הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֵרַע וַתֵּאֲנָה וְגַפְּנוּ וְרִמּוֹן וּמִים אֵין לְשִׁתוֹת" (שם, ה').

העם אינו נעצר, הוא הולך צעד נוסף לאחור ושואל - 'למה הֵעֲלִיתֶנוּ מִמִּצְרַיִם? וכי לשם כך הֵעֲלִיתֶנוּ?! "לא מְקוֹם זֵרַע וַתֵּאֲנָה וְגַפְּנוּ וְרִמּוֹן וּמִים אֵין לְשִׁתוֹת" - 'הזאת היא הארץ עליה דיברתם?'

מה באמת טוען העם? מהו העיקרון המובע בתהייתם - "וְלָמָּה הַבְּאֵתֶם אֶת קֶהַל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה?" דומה שהם מציבים את עצמם מול מתי המדבר. הם אמנם מתו במשך ארבעים שנות הנדודים במדבר, ואנחנו שרדנו, אבל מהי התוחלת בהישרדות? תחת הציפייה למפגש עם הארץ, הם נפגשים במדבר צחיח, המים נלקחים מהם, והם אינם רואים את האופק. כיוון שכך - הם מתרפקים על גורל אחיהם, גם תוהים על העיקר - על העלייה ממצרים, תוך שהם מצביעים על פתחה של הארץ אליה נחשפו כעת - כעל מקום רע.

כעת, עובר הכתוב לתאר את תגובת המנהיגים - משה ואהרון:

"וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקְּהָל אֶל פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיִּרְאוּ כְבוֹד ה' אֲלֵיהֶם" (שם, ו').

⁹ בניגוד לתיאור בספר דברים ובספר תהלים, המציירים פתרון ניסי - מימי צורים שנבקעו במדבר (ראה הערה 8), המדרש מדבר על באר ניסית שהייתה מתלווה אליהם.

"כַּאֲשֶׁר צָוְהוּ" - שוב, התמקדות בא-להי, הגבוה. בניגוד להזמנה לדיבור עם הסלע העשויה ליצור מכוונות אליו, משה שת ליבו כלפי מעלה ומתמקד בציווי ובסמכות הא-להיים.

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע" - מיוחד הוא הביטוי המשייך לסלע פנים, כמו מזמין התרחשות בין הקהל לבין הסלע. אילו היה משה נענה למתווה אליו הוזמן, ההתרחשות הייתה מתקיימת במשולש שבין משה, הסלע והעם. משה ואהרון היו פונים אל הסלע, ומדברים עמו לעיני העם. חלק זה של האירוע - לא התרחש. הסלע אמנם 'הוזמן', אך משה מתעלם ממנו: "וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמְעוּ נָא הַמְּרִים" - הוא פונה אל העם בדברי תוכחה. "הֲמֵן הַסֵּלַע הַזֶּה נּוֹצֵיא לָכֶם מַיִם?" האם מאמינים אתם שמן הסלע הזה נוציא לכם - אני ואהרון מים? בוחן את מידת אמונם במה שהוא ואהרון עומדים לחולל. הנושא אינו סלע העומד ליתן את מימיו - שלו, מתוך מעורבות. הנושא הוא אנחנו - העומדים להוציא ממנו מים בדרך נס. משה הוזמן להתייבב בעמדה חדשה נוכח הסלע, לסוג של דיאלוג חדש עם הטבע, והוא אינו נענה.

"וַיִּרְאֵם מֹשֶׁה אֶת יְדֵי" - לאחר הדיבור בא המעשה. מדוע מתאר הכתוב את הרמת היד? וכי חסר היה דבר בתיאורה של המכה? הרמת יד מספרת על עמדת העליונות שהייתה לו נוכח הסלע. "וַיִּדְ אֶת הַסֵּלַע בְּמִטְוֵהוּ" - תוצאה ישירה לכל אלו היא - המכה. ה'מטה' הופך להיות 'מטהו', משויך ככלי בידו, סוג של 'יד חזקה' המבטאת את כוחו של א-להים כמו גם כוחו של שלוחו לכבוש את הטבע¹⁴. "פְּעֻמִּים" - ביטוי

¹⁴ נעיר על החלק משה ושל אהרון באירוע זה: בפרשייה זו, פעמים מתוארים משה ואהרון זה לצד זה, פעמים מתואר משה. ננסה לסקור את התמונה: ההיקהלות הראשונית היא על שניהם: "וְלֹא הָיָה מַיִם לְעֵדָה וַיִּקְהַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֲרֹן". הסיבה - שניהם מנהיגים, לשניהם אחריות, וממילא שניהם מהווים כתובת. צעד נוסף - "וַיִּרְבֵּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֶר לָוֹ גֹּעַנּוּ בְּגֹעַ אַחֲיוֹנוּ לְפָנֵי ה'". משפט זה הוא המפתח, בו נוכחת לב טענתם וככזה הוא מיוחס למשה לבדו: הלוואי והיינו מתים במדבר. אנחנו לא באמת שונים ממתו המדבר. חזון הבטחת הארץ - התפוגג. משפט מהותי זה נאמר אל משה מכיוון שהוא המנהיג העומד בראש, ואילו, בסופו של דבר, כפוף גם אהרון. במשפטים הבאים הפנייה תהיה אל שניהם - בהקשר לפועל המעשי - "וְלָמָּה הִבַּאתֶם אֶת קֶהָל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה"..." וְלָמָּה הִעֲלִיתֶנּוּ מִמִּצְרַיִם..." בהתאמה - יידחקו משה ואהרון אל פתח אוהל מועד (וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיִּרְא כְבוֹד ה' אֱלֹהֵיהֶם").

בשלב הבא - תגובת א-להים: העיקרון שבה - משה מגלם את המהות ואת האחריות. כוחו של אהרון הוא בתקשורת. כיוון שכך - משה מוביל את האירוע בכללו, מתווה את הדרך, לצד זאת הוא משתף את אהרון בחלק התקשורת עם העם ובחלק התקשורת עם הסלע. וביתר פירוט: הוראתו הראשונה היא למשה - לקחת את המטה. לקיחה זו מעמידה תשתית לצורתה של המנהיגות,

בניגוד ל'שיטה הישנה' בה א-להים נראה אל העם שוב ושוב ומפכה¹², נבחרה מתודה חדשה; המטה אוצר בתוכו סיפור, והוא עשוי לפייס בני מרי בהזכירו להם נשכחות.

"וַיִּקְהַל אֶת הָעֵדָה וַדְּבַרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם" - המטה ימשיך וישמש בתפקידו כנוכח, ויחד עם זאת ההתרחשות תהיה בדיבור. מעגל ראשון - ביניכם לבין הסלע, מעגל שני - העם הצופה. אך פלאי הוא הציור "וַדְּבַרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע" - כאילו היה הסלע בן אנוש! "וַנִּתֵּן מִימֵי" - משה מדבר, הסלע מתרצה, מתפייס ונותן את מימיו. בתיאור זה משוקעת עמדה רוחנית, עמדה של אדם נוכח הטבע. יש סלע, בתוכו ספונים מים, והם מוגדרים כ'מימיו'. הדרך אליהם אינה מדלגת על הדיבור עמו. הטבע עשוי לשתף פעולה, להעניק את השפע האצור בתוכו¹³. הפועל 'נתן' המתאר מעבר רשות, מצטרף גם הוא לאיכויות התקשורת שעשויה להתקיים בין הסלע וביניכם במעמד זה. "וַהֲוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֵּלַע" - במעגל שני. לאחר שנתן הסלע את מימיו, מוזמן משה לשלב שני, השונה במהותו מן הראשון. לא עוד 'הסלע נותן', כי אם 'משה מוציא', לא עוד 'מימיו', כי אם 'מים מן הסלע'. דומה שכך הוא היחס שבין השניים: תחילה מוצגת השיטה, אך בה אין עדיין מענה לעם שלם, שהרי מימיו של סלע אחד אינם עשויים להספיק ליותר משני מיליון איש מהעדה ומבעירה! המענה - במעגל שני, בו מעורב משה, בסוג של נס וברכה החורגת ממידותיו של הסלע. באיזו דרך הוא אמור להוציא מים מן הסלע? א-להים אינו מכתוב, ודומה שקיימת יותר מאפשרות אחת. משה יכול להמשיך ולדבר, והוא גם יכול לבצע פעולה סמלית כזו או אחרת. הדבר הברור הוא - מידת ההתאמה המתבקשת בין השיטה - כפי שהיא באה לידי ביטוי בחלק הראשון, לבין הרחבתה.

עד כאן - המתווה המוצג על ידי א-להים. בפסוקים הבאים יתואר המימוש, יוצגו גם הפערים.

יישומו של משה

"וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטָּה מִלְּפָנֵי ה' כַּאֲשֶׁר צָוְהוּ" תיאור זה חולק רשות לעצמו - בפסוק נפרד, והוא מעמיד נושא. לקיחת המטה היא צעד מקדים המספר דבר על עמדת המנהיגות. בניגוד לא-להים המדבר על 'המטה', משה מדבר על 'המטה מלפני ה'". הנושא הוא המטה בהקשר בו הוא נתון - מלפני ה'. צעד ראשון של הנכחת א-להים.

למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי ולא ימתו" (במדבר יז, כ"ב-כ"ה).

¹² כך לאורך כל ספר במדבר עד כה. ראה עיונו בפרשת בהעלותך, בפרק 'התרחשות פנימית?' והערה 9 שם.

¹³ מסתבר שמדובר על מעיין טבעי שהיה קיים מתחת לסלע, שאם לא כן הדיבור על 'מימיו' הוא לא לעניין.

עם הטבע, עם המים, השפע הנמצא בעולם שבראתי, באופן מיוחד - בארץ הטובה, והוא מזומן לכם'. הדרך להיוודע אליו היא באמצעות דיבור. נתינת אמון בחיים, בטבע, בעולם, כשאלו מהווים ביטוי לאמון בא-ל, כמי שנוכח באלו, בצורות ובלבושים שונים. "להקדישני" - לאחר האמון והזיהוי תבוא גם ההקדשה, שיוך החיים אל הקודש - מקורם.

חרף הזמנה זו, נענו המנהיגים לקונספציה אחרת - בלוקחם את המטה 'מלפני ה'", בציות לסמכות - 'כאשר ציווהו', מהרמת היד עד למכה, בהדגישם את הפער בין גבוה לנמוך, בין שמים לארץ, בין מצוה למציית.

ערב הכניסה אל הארץ, מתי מדבר כבר מתו, 'כל העדה' - המיועדים להיכנס אל הארץ נוכחים, והם כמו מתזמנים אל משבר, שעשוי להציף וללמד גם יחד.

"ולא היה מים לעדה", בתגובה - הם נקהלים על המנהיגים, ולפתחם מתגלגלת המציאות. במהלכה מתקיים ברור: 'האם מנהיגי העבר הם - משה ואהרון, או מנהיגי העתיד?' האם בעקבות המשבר הזה, יוכלו להציע את העם אל עתידו? אל עבר ההתחדשות הרוחנית המצופה מהם עת בואם אל הארץ?

משה ואהרון לא זכו להיכנס אל הארץ. בהיבט האישי - הפסדם היה גדול. בהיבט של 'עם ישראל לדורותיו' נשאר שניהם 'שם', במקום הגבוה, שאינו נוכח בכלל נבכי המציאות והחיים, שאינו יורד עד לעמקי הקיום הפיזי והממשי, כפי שעשויה הארץ לזמן לבניה. דווקא בשל כך, נשאר השניים בעמדת הנצח, כמי שתורתם לא התממשה ברמה האישית, ולעולם דברה ניצב בשמים, מהווה עולמות, ומצפה מדור לדור.

להלך נפשו של משה, לא בהכרח לצורך הענייני בשתי המכות¹⁵.

"ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם" - למעשה, על אף הפער הגדול בין הציווי הא-להי לבין פועלו של משה - יוצאים מים רבים, והעדה ובעירם שותים מהם. בדרך בה הולך משה, מוליכו א-להים, ולצד זאת - הוא עשוי לשלם על כך מחיר. מעניין הוא הפער בין תפישת משה את האירוע, לבין המתרחש בפועל. הסלע אינו נזכר, וגם המים יוצאים מאליהם, ללא שיוך למשה ולאהרון. דומה שבכך מוצגת תגובת הטבע, היודע לומר את דברו. הסלע - לא קיבל את מקומו הראוי, והוא כמו 'מתאדה' מן הסיפור, לא מנכס לעצמו את המים. והמים - אינם מקבלים מרות, והם יוצאים מאליהם, בסוג של חירות, לא משייכים עצמם אל כוחו של משה.

יען לא האמנתם בי

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" (שם, "ב).

במילים אלו מסכם א-להים את פועלם של השניים, מגדיר את חטאם וגם נוקב בעונש ובתוצאות.

"לא האמנתם בי" - משה ואהרון הוזמנו לעמדה רוחנית חדשה, וכדי ללכת בה - יש צורך ב'אמונה ב'. לא אמונה בא-להים כמושג, כי אם 'בי' - כנוכח, באמון ובקרבה. 'הזמנתי אתכם להאמין בנוכחותי גם במקום שאתם סבורים שאני לא נמצא'. ומהו המקום הזה? 'מקום המפגש

והכתובת בהקשר זה היא - משה. הצעד השני, להקהיל את העם, מתייחס אף הוא אל משה, אך מצרף אליו את אהרון, בהיבט של התקשורת עם העם - "והקהל את העדה אתה וְאַהֲרֹן אֲחִיךָ". כעת עומד להתחולל שיאו של האירוע - "וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִימִי" - חלק זה מתאפיין בתקשורת איכותית הנדרשת בפנייה אל הסלע, ובהקשר זה אהרון הוא משמעותי. שני האחים ידברו אל הסלע, והוא ייעתר אליהם. ושוב חוזר א-להים ומייחס אל משה את החלק בו התקשורת היא אינה הנושא - "והוצאת להם מים מן הסלע וְהַשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעֵירָם". למעשה - בשלב הקהלת העם אהרון נוכח לגמרי (עוד יותר מן התוכנית המקורית). בחלק המשמעותי - המסר לעם, והתקשורת עם הסלע - נאלם אהרון דום. משה לוקח את ההובלה לבדו וצובע את האירוע בצבעה של הסמכות.

¹⁵ חכמים במדרש מדברים על מכה אחת שלא הספיקה: "וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים (במדבר כ', "א), הכה פעם אחת התחיל הסלע נוטף מים מועטין... מיד הקפיד כנגדו, והכה פעמים, ויצאו מים רבים" (מדרש תנחומא חקת, סימן ל'). דומה שחוסר התפוקה של המכה הוא ביטוי לריחוק הקיים בינה לבין המתווה הא-להי הראשון - הדיבור.

.....
 • כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשע"ד
 • עורך: חננאל רוט
 •
 • בית המדרש הווירטואלי
 • מיטודו של
 • The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 • אתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 • אתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 • משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 • דוא"ל: office@etzion.org.il
 • לביטול רישום לשיעור:
 • <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>
 •